

DOI: 10.15407/kraieznavstvo2024.02.013

УДК 351.85.07(477.46)(045).

Олександр Шамрай (м. Черкаси)

заступник голови Черкаської обласної

державної адміністрації

кандидат історичних наук, доцент

E-mail: shamraiog@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2515-0673>

Підтримка краєзнавства як складова гуманітарної політики органів державної влади

У статті аналізується робота органів державної влади Черкаської області з підтримки краєзнавства у контексті реалізації гуманітарної політики. Зазначається, що з метою підтримки краєзнавчого руху і осередків Національної спілки краєзнавців України приймаються обласні програми, встановлена обласна краєзнавча премія, стипендії для краєзнавців, фінансується видання краєзнавчої літератури, здійснюються інші заходи з підтримки краєзнавства.

На Черкащині склалися добрі традиції пошанування людей, які безкорисно займаються краєзнавством і роблять вагомий внесок у справу громадянсько-патріотичного виховання. Імена відомих дослідників рідного краю присвоюються вулицям, об'єктам соціально-культурного призначення. Краєзнавці є серед почесних громадян міст і сіл Черкащини, відзначених державними нагородами.

Ключові слова: краєзнавство, органи державної влади, книговидання, історико-краєзнавчі конференції, Національна спілка краєзнавців України.

Oleksandr Shamrai (Cherkasy)

deputy head of Cherkasy Oblast

state administration

candidate of historical sciences, associate professor,

E-mail: shamraiog@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2515-0673>

Support of local studies as a component of humanitarian studies policies of state authorities

The article analyzes the work of state authorities of the Cherkasy region to support local history in the context of humanitarian policy implementation. It is noted that in order to support the local history movement and branches of the National Union of Local History of Ukraine, regional programs are adopted, a regional award for local history is established, scholarships for local historians are funded, the publication of local history literature is financed, and other measures are taken to support local history.

Good traditions of honoring people who uselessly engage in local history and make a significant contribution to the cause of civic and patriotic education have developed in Cherkasy region. The names of famous researchers of the native region are assigned to streets and objects of social and cultural purpose. Local historians are among the honorary citizens of the cities and villages of Cherkasy region, awarded with state awards.

Key words: local history, state authorities, book publishing, historical and local history conferences, National Union of Local History of Ukraine.

В умовах російсько-української війни, яку веде Україна за свою незалежність, суверенність та гуманістичні цінності особливої актуальності набуло виховання національно-історичної свідомості і патріотичних якостей громадян, передусім молодого покоління. У час історичних викликів і загроз, що постали перед нашою державою, громадянське виховання стало питанням національної безпеки і протидії історичним фальсифікаціям та ворожим ідеологічним впливам.

У цьому контексті важливим і дієвим освітньо-виховним засобом виступає краєзнавство, яке залучає широкі верстви населення до пізнання історії українського народу та рідного краю і формує на цій основі ціннісні орієнтири та громадянську свідомість на прикладах героїчної боротьби українців за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності. З усвідомленням саме такої ролі краєзнавства у сучасному суспільному житті будують свою роботу органи виконавчої влади і місцевого самоврядування Черкаської області.

Передусім увага приділяється підтримці і конструктивній співпраці з обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, яка є незаперечним лідером краєзнавчого руху в області і організатором дослідницько-пошукової та просвітницько-виховної роботи. Ця робота набула системного характеру і знаходить втілення у конкретних діях органів влади. Так, ще у 2017 році за ініціативи обласної організації НСКУ та осередків інших творчих спілок було прийняте рішення Черкаської обласної ради № 16-21/VII від 08.09.2017 р. «Про Програму підтримки діяльності осередків національних творчих спілок Черкаської області на 2017–2021 роки». По закінченню терміну дії програми сесія обласної ради прийняла рішення № 8-21/VIII від 10.09.2021 р. «Про Програму підтримки діяльності осередків

національних творчих спілок Черкаської області на 2022–2026 роки»¹. Згідно обласних програм була профінансована низка заходів, які організувала обласна організація Спілки краєзнавців.

Яскравим прикладом практичної реалізації програм стало обласне краєзнавче свято «Моя Черкащина» 29 травня 2018 року. Особливої значимості йому додавало те, що воно співпало у часі із відзначенням 100-річчя Черкаського краєзнавчого музею та Всеукраїнським Днем краєзнавства. Ініційований обласною організацією НСКУ захід об'єднав навколо теми рідного краю і краєзнавства осередки інших творчих спілок – письменників, художників, майстрів народного мистецтва. У ньому взяли участь книговидавничі організації, туристичні агенції, історико-культурні заповідники та бібліотеки Черкащини.

На відкритті свята із захопленням була зустрінута присутніми вокально-хореографічна композиція «В Черкаському краї цвітуть рушники» у виконанні Черкаського академічного заслуженого українського народного хору. Цей мистецький шедевр став своєрідним прологом свята і уособленням самобутніх і невичерпних мистецьких традицій краю. Під час краєзнавчого свята відбулася низка пізнавально-виховних заходів – виступи письменників, погашення поштової марки до ювілею, презентація книги про музей та першого видання наукового часопису музею, тематична експозиція до цієї дати, виставка старих світлин, демонстрація фільмів про Черкащину. Великий інтерес викликала виставка родини відомих черкаських митців Теліженків: Олександрі, Миколи та їхньої дочки Олесі. Вони представили витинанки, унікальні авторські рушники, вишиті і аплікативні картини, фото сесії fashion показ сучасного етновбрання².

Серед інших проведених в рамках обласних програм суспільно значимих краєзнавчих заходів – виготовлення відео-

¹ Обласні програми. Перелік обласних програм, які перебувають на контролі в обласній раді станом на 22.03.2024. Режим доступу: URL: <https://www.oblradack.gov.ua/oblasn-programi>.

² Краєзнавче свято «Моя Черкащина» провели до сторіччя обласного музею. Режим доступу: URL: <https://novadoba.com.ua/229181-krayeznavche-svyato-moya-cherkaschyna-provely-do-storichchya-oblasnogo-muzeyu.html>.

фільмів до 425-річчя від дня народження Богдана Хмельницького і до 70-річчя утворення Черкаської області, документально-публіцистичні фотовиставки «Черкащина в літописі незалежної України», «Так починалася наша область...», «Село у відрогах Холодного Яру (повсякдення села Грушківка 1950–1970 рр. у світликах Івана Литвина)».

Результати багатогранної дослідницько-пошукової роботи краєзнавців Черкащини знаходять своє втілення у виданні краєзнавчої літератури. Останнім часом з-під пера черкаських краєзнавців вийшла велика кількість історико-документальних книг про історію міст і сіл краю, життя і діяльність відомих земляків, знаменні історичні події та історико-культурні пам'ятки.

З метою підтримки видання суспільно значимої літератури діє обласна програма, якою передбачається фінансування краєзнавчої літератури. Показовим прикладом дії програми може бути видання авторської праці Агатангела Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектичного», відтвореної з авторського макету 1930 року. Єдиний примірник авторського макету цієї унікальної праці виявлено краєзнавцями у фондах районного музею у Звенигородці, де проживав вчений.

У рамках програми за кошти державного бюджету видані книги «З Кобзарем у серці», «Шевченкіана Черкащини», «Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр.», «Селянство Черкащини в добу Української революції 1917–1921 рр.: збірник документів і матеріалів», «Черкащина – земля прадавня, щедра і свята», «Хранителі спадщини Притясминня: мандрівка крізь час», «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» та багато інших книг широкого хронологічного та тематичного діапазону, які користуються популярністю серед читачького загалу і використовуються у просвітницькій роботі та освітньому процесі у закладах освіти.

Бюджетну підтримку має науково-популярний журнал обласної організації НСКУ «Краєзнавство Черкащини», а також письменницький часопис «Холодний Яр», видання багатотомних серій «Реабілітовані історією. Черкаська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. Черкаська область».

За рахунок бюджетних коштів видано біобібліографічний довідник «Краєзнавці Черкащини», хронологічний довідник «Цей день в історії Черкащини», бібліографічний покажчик «Наймолодша в Україні», збірник історико-документальних нарисів до 70-річчя утворення Черкаської області «Черкаська область: шлях довжиною в 70 років» та інша інформаційно-довідкова і просвітницька література краєзнавчого спрямування.

З метою стимулювання творчих пошуків і підтримки краєзнавчого руху обласною державною адміністрацією і обласною радою запроваджена обласна краєзнавча премія імені Михайла Максимовича. Нею щороку впродовж тривалого часу заохочувалися автори кращих краєзнавчих праць. За пропозицією Співки до положення про премію у 2020 році внесено зміни. Відтепер вона вручається у трьох номінаціях – у двох за видання краєзнавчої літератури і в одній – за здобутки в організації роботи громадських музеїв. Переможці кожної з номінацій отримують грошову винагороду³.

Починаючи з 2006 року обласною державною адміністрацією та обласною радою призначаються обласні персональні стипендії, які є значимою підтримкою для визначних митців, талановитої молоді та представників творчих спілок. Кожного року за особисті досягнення і вагомий внесок у розвиток та збереження культурної спадщини Шевченкового краю дві стипендії отримують представники Співки краєзнавців.

Однією із форм налагодження ефективної взаємодії органів влади з краєзнавчою спільнотою на засадах партнерства є

³ Мельниченко В. М. Краєзнавство – важливий чинник державотворення // Черкащина в контексті українського державотворення. Матеріали Регіональної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Конституції України та 30-річчю Незалежності України (25 червня 2021 р., м. Черкаси; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2021. С.73–76.

залучення краєзнавців до роботи консультативно-дорадчих органів при державних органах влади обласного рівня. Представники обласної організації НСКУ залучаються до роботи у таких громадських структурах:

- рада з питань культури при обласній державній адміністрації;
- конкурсні комісії облдержадміністрації з проведення конкурсного добору на посади керівників закладів культури і мистецтва обласного рівня;
- експертна рада обласної державної адміністрації з питань розвитку книговидавничої справи в області;
- регіональна комісія з реабілітації при Черкаській обласній державній адміністрації;
- обласна редколегія з підготовки та видання обласної книги науково-документальної серії «Реабілітовані історією»;
- комісія обласної державної адміністрації з присудження персональних стипендій працівникам культури і мистецтва;
- конкурсна комісія з присудження обласної краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича;
- конкурсна комісія конкурсу засобів масової інформації та видавничої справи;
- журі з проведення обласного конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України з історичного краєзнавства, історії України, археології.

Представники НСКУ брали участь у роботі організаційних комітетів облдержадміністрації з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка, 100-річчя Української революції 1917–1921 рр., інших пам'ятних дат у житті держави.

Обласна державна адміністрація виступає співорганізатором наукових та культурно-освітніх краєзнавчих заходів – науково-практичних конференцій, круглих столів, читань тощо. Так, у грудні 2023 року спільно з обласною організацією

НСКУ відбулася X історико-краєзнавча науково-практична конференція «Черкащина в контексті історії України», присвячена 70-річчю утворення Черкаської області. У ній взяли участь дослідники краю з усіх районів Черкащини, а також Києва і Харкова⁴.

Спільно зі Спілкою у січні 2024 року проведено онлайн-марафон з нагоди 70-річчя утворення Черкаської області. У ньому взяли участь керівники районів, краєзнавці, відомі люди краю, які відзначили найсуттєвіші зміни, що відбулися за 70 років, названо борців за незалежність, земляків, які у Збройних силах захищають Україну, пошановано пам'ять полеглих⁵.

Важливим здобутком спільної роботи органів влади з краєзнавцями стало запровадження у закладах середньої освіти вивчення історії рідного краю. Ця робота ведеться на основі розробленого і схваленого Міністерством освіти і науки програми «Моя Черкащина» та відповідного навчально-методичного посібника⁶.

Черкащина все частіше стає місцем проведення багатьох всеукраїнських краєзнавчих заходів. Зокрема, у 2016 році управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації за підтримки та сприяння Міністерства освіти і науки України та Національної спілки краєзнавців України виступило засновником Всеукраїнська історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Державотворчі процеси в Україні: через віки у XXI століття». Відтоді такі конференції за підтримки органів влади і активної участі обласної організації НСКУ відбуваються на Черкащині щорічно (вже відбулося дев'ять таких конференцій). Члени НСКУ виступають на конференціях з доповідями, керують роботою секцій. Учасники конференцій з усіх регіонів України обговорюють актуальні проблеми історії державотворчих процесів в Україні, діляться результатами своїх пошуків, оволодівають навиками наукової дискусії⁷.

⁴ Краєзнавці показали дослідження до 70-річчя Черкаської області // Черкаський край. 2024. 17 грудня.

⁵ Черкащина – місце сили: область відзначає 70-річчя // сайт Черкаської ОДА. Режим доступу: URL: https://ck-oda.gov.ua/novyny-cherkaskoyi-oblasti/cherkashhina_misce_sili-oblast-vidznachaye-70-richchya/

⁶ Кирей Р. Історія рідного краю за новим підручником // Урядовий кур'єр. 2024. 6 вересня.

Органи державної влади і місцевого самоврядування, підтримуючи краєзнавчий рух як важливий чинник громадянсько-патріотичного виховання, особливу увагу приділяють людям, які безкорисно служать обраній справі. На Черкащині склалися добрі традиції пошанування літописців рідного краю, увічнення пам'яті тих, хто самовіддано трудився на краєзнавчій ниві у минулому.

Є немало гідних наслідування прикладів увічнення пам'яті відомих краєзнавців-патріотів Черкащини і України. Так, в Золотоноші краєзнавчий музей носить ім'я Михайла Федоровича Пономаренка, у селі Великий Хутір Золотоніського району – ім'я Олександра Андрійовича Дорошенка. Увійшли в історію як почесні громадяни своїх міст і сіл краєзнавці Павло Петрович Соса (Черкаси), Кость Наумович Гудзенко (Кам'янка), Іван Іванович Сорокопуд і Михайло Єфремович Іщенко (Канів), Іван Іванович Волошенко (Монастирище), Микола Іванович Бушин (Лисянка), Георгій Хомич Коваль (Городище), Станіслав Станіславович Лячинський (Звенигородка).

Імена відомих краєзнавців носять вулиці населених пунктів краю: Олександра Найдю у Чигирині, Марії Шкаліберди і Костя Гудзенка у Кам'янці, Володимира Чоса у Городищі, Івана Городинця у селі Безпальче Золотоніського району, Григорія Міхненка у селі Боровиця Черкаського

району⁸. А в Умані в процесі перейменування низці міських вулиць присвоєні імена уманських краєзнавців різних часів – Надії Суровцової, Теодосія Щербаківського, Петра Курінного, Василя Стефановича, Миколи Комарницького, Григорія Храбана.

Активісти краєзнавчого руху нагороджуються державними нагородами та обласними відзнаками. У роки незалежності орденів «За заслуги» III ступеня удостоєні Іван Волошенко (Монастирище), Кость Гудзенко та Федір Людний (Кам'янка), ордена княгині Ольги III ступеня Тетяна Клименко (Черкаси). Василь Мельниченко удостоєний звання «Заслужений працівник культури України», Валентин Лазуренко і Володимир Щербатюк – «Заслужений працівник освіти України».

Велику групу краєзнавців було нагороджено обласними, міськими та відомчими відзнаками. Зокрема, Почесною грамотою облдержадміністрації і облради з врученням знака «За особливі заслуги перед Черкащиною», Почесними грамотами облдержадміністрації, обласної ради, медалями «Гордість Черкащини», «65 років Черкаській області», «За сумлінну працю». Серед нагороджених – краєзнавці з міст і районів області, музейні і бібліотечні працівники, журналісти.

References

1. Kyrei, R. (2024). *Istoriia ridnoho krayu po novyi textbookom* // Uryadovyy kur'yer. – September 6 [in Ukrainian].
2. Mel'nychenko V. (2021). *Krayeznavstvo – vazhlyvyi chynnyk derzhavotvorennia. Cherkashchyna v konteksti ukrajins'koho derzhavotvorennia*. Materialy Rehional'noyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 25-richchyu Konstytutsiyi Ukrayiny ta 30-richchyu Nezalezhnosti Ukrayiny (25 chervnya 2021 r., m. Cherkasy; Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. Cherkasy: Vydavets' FOP Hordiyenko YE. I., 73–76. [in Ukrainian].
3. Mel'nychenko V. (2019). *Cherkas'kiy oblasniy orhanizatsiyi Natsional'noyi spilky krayeznavtsiv Ukrayiny – 30 rokiiv*. *Krayeznavstvo Cherkashchyny*. 13, 11–36. [in Ukrainian].

⁷ Всеукраїнська історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Державотворчі процеси в Україні: через віки у XXI століття» // Сайт Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. Режим доступу: URL: <https://patriotua.org/ix-vseukrainska-istoryko-kraieznavcha-konferenciia-uchnivskoi-molodi-derzhavotvorchi-procesy-v-ukraini-cherez-viky-u-khkhi-stolittia/>

⁸ Черкаській обласній організації Національної спілки краєзнавців України – 30 років // Краєзнавство Черкащини. 2019. № 13. С. 11–36.